

Ջահուկյանական ընթերցումներ (գիտական հոդվածների ժողովածու), Ե., ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2019, 224: Լույս է տեսել ՀՀ ԳԱԱ Հ.Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի հիշյալ վերտառությամբ արդեն ամենամյա դարձած գիտական հոդվածների ժողովածուն, որ ներառում է ինստիտուտի, ինչպես նաև գիտական այլ հաստատությունների (ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության, արևելագիտության ինստիտուտների, բուհերի՝ ԵՊՀ, ՀՊՄՀ, ԵԲՊՀ, Երևանի պետական կոնսերվատորիայի, այլև «Տաթև» գիտակրթական հաստատության) աշխատակիցների գեկուցումները:

Գիտական նման փորձառությունը հայերենագիտության հարցերի կոորդինացման լավագույն օրինակ է: Դրանք վերաբերում են հայերենի ընդհանուր և համեմատական, լեզվի պատմության, բարբառագիտության, իմաստաբանության, նրա արդի վիճակի, բնագրի վերլուծության, ձևային նկարագրության, թարգմանության հարցերին, որոնք ընդհանուր առմամբ, կարելի է ասել, հաջողված են, թեև կան քննվող որոշ հարցերի ոչ այնքան համոզիչ վերլուծության դեպքեր, որոնք ոչ էապես, այլ ըստ երևույթին չեն բռնում այս արժեքավոր ժողովածուին:

Համեմատական լեզվաբանության ոլորտում Ն.Սիմոնյանը ճշտիվ անդրադարձել է *լավոտել* «ապականել», *խարել* / *խարխափել*, *հեւալ* / *հինինալ* «շնչակտուր լինել» / *հնհնալ* (նույնը) բառերի ծագմանը, Հ. Զաքարյանը քննել է, իր ձևակերպմամբ, *ծ* վերջնահնչյունով մի խումբ բառեր, Հ. Հմայակյանը փորձել է ստուգաբանել *սօսի* բուսանունը, Վ. Գ. Համբարձումյանը ներկայացրել է *մարգարիտ* բառի ծագումը, Ա. Վարդանյանի հոդվածը վերաբերում է մի քանի անձնանունների բարբառային ձևերի ստուգաբանությանը:

Հետաքրքիր աշխատանքներ են կատարվել բառաքնության և ստուգաբանության ոլորտում: Լ. Հովհաննիսյանը մանրամասն, նոր փաստերով անդրադարձել է հայ. *խծուծ* «զգած վուշի կամ կանեփի

մնացուկը», *խոշոր*(ն) «մի բույսի անուն», *հուշտ* «խրտնելը», *սկսել* և սրանցից մեկ-երկուսին հարակից բառերին՝ դրանց ծագման և գործածության հիմքով. Ն. Հովհաննիսյանը ներկայացրել է արդի հայերենի իմաստափոխված մի քանի բառեր՝ *արգահատել*, *գռեհիկ*, *գիւղակ(ան)*, *զլանալ*, *խօսնակ*, *ձեռնտու (լինել)*, *սեթևեթել*. Բառագիտական-ապացուցողական լայն վերլուծությամբ: Այս բաժնում քննության առարկա են եղել նաև «հագուստ» իմաստային խմբի միավորները նոր գրականի երկու տարբերակներում (Լ. Ղամոյան), այլև *կիսել* / *կիսվել* բայերի իմաստային տարբերությանը (հեղ.՝ Վ. Ներսիսյան): Ուշագրավ է հայ. *աքջ* (բառ)արմատով բուսանուններին վերաբերող քննությունը (Ա. Ամիրխանյան):

Հայոց լեզվի պատմության ոլորտի մեջ առանձին հոդվածներ են նվիրված միջնադարյան բժշկարանի (Հ. Թադևոսյան), Գ. Տաթևացու հայտնի երկի (Ս. Գրիգորյան), Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսարանի ձեռագրերի (Վ. Խաչատրյան) բառապաշարին, Ս, Գրքի հարցական նախադասությանը (Ս. Ղուկասյան), Մովսես Սյունեցու Ճառերի նորակազմ բառերին (Ս. Գրիգորյան, Ն. Պարոնյան): Խիկար Իմաստունի հայտնի երկի մեջ գործածված դարձվածային միավորները հաջողությամբ քննված են Ն. Դիլբարյանի հոդվածում: Կարևոր ենք համարում Ֆ. Հակոբյանը հոդվածը՝ նվիրված էլեկտրոնային թարգմանության խնդիրներին, քանի որ այդ բնագավառը հայերենի ուսումնասիրության մեջ բավականին հեռանկարային է:

Հայերենի բարբառների շատ հարցերի վերաբերող նոր քննությունը այս դեպքում ևս ակնառու է: Ինստիտուտի բարբառագիտության բաժինը տասնամյակներ շարունակ հավաքել է արևելյան և արևմտյան տարածքների բարբառային հարուստ նյութ, որը ներկայումս դառնում է վերլուծության առարկա: Ըստ այդմ՝ Վ. Կատվալյանն անդրադարձել է արևմտահայ խմբակցության Խուռնավուլի խոսվածքի հնչյունական, քերականական հատկանիշների վերլուծությանը: Զ. Բառնասյանը ներկայացրել է հայենի բարբառներին վերաբերող մենագրություններում Հ.

Թումանյանի հայտնի պատմվածքի հնչադարձություն-գրադարձությամբ տարբերակների վերլուծությունը:

Միանգամայն գնահատելի է նման ծավալի աշխատանքը, որը կարևոր նպաստ է հայերենագիտության առաջընթացին

Ժողովածուի վերջում՝ բովանդակության ցանկում, նշվում է, որ «Խմբագրական խորհուրդը պատասխանատու չէ հոդվածներում առկա ոճական և իմաստային վիճելի ձևակերպումների համար», որն առարկելի է, քանի որ տեղին չէ:

Վ. Գ. Համբարձումյան, Լեզվաբանության հիմունքներ, Ե., «Աստղիկ» հրատ., 2019, 368 էջ: Դասագիրքը երաշխավորված է ՀՀ

կրթության և գիտության նախարարության կողմից որպես ուսումնական ձեռնարկ բուհերի բանասիրական ֆակուլտետների համար: Այն իր ընդգրկումով, թեմատիկ բաշխումով և մեթոդիկայով նորություն է, գրված է այդ գիտաճյուղի նորագույն տվյալների ներառումով՝ ներկայիս կրթական ծրագրերին համապատասխան:

Բանասիրական կրթության իրականացման նպատակով կազմված սույն դասագիրքը, ի համեմատություն լեզվի մասին գիտելիքներին նվիրված ուսումնական այլ ձեռնարկների, նոր է ամենից առաջ տեսական մոտեցումներով, կառուցվածքով, տվյալ բնագավառի հիմնահարցերի արդի լուծումների ներդրումով, ավանդական, ժամանակի քննությունը բռնած դրույթների ճիշտ օգտագործմամբ:

Այն կառուցված է նոր մեթոդիկայով, մասնավորապես վերջին տարիներին մուտք գործած համակարգչային առկա և հեռավար ուսուցման պայմաններում: Նման մեթոդիկայի կիրառմամբ մատուցվող նյութը («փաթեթները») այստեղ ներկայացվում են իբրև ընդհանուր թեմատիկայի մեջ մտնող առանձին թեմաներ:

Ձեռնարկն ընդգրկում է երկու՝ լեզվի ընդհանուր (տեսական) և կոնկրետ (գործնական) գիտելիքների բաղադրիչներ («Լեզվի իմացության սահմանումները» և «Լեզվական իրականությունների առանձնացումները»), առաջինը լեզվի և հասարակության առնչությո-

յանը վերաբերող հիմնական հարցերի տեսական մատչելի վերլուծություն է, իսկ երկրորդը՝ լեզվի հնչյունական, բառային (բառապաշարային) և քերականական երևույթների նույնպիսի քննություն:

Այն կազմված է ըստ բուհական ուսուցման ժամաքանակով նախատեսված ծրագրի՝ ելնելով ոչ միայն լսարանային, այլև փաթեթային ձևով (համակարգչի միջոցով) ուսուցման պահանջներից: Ընդ որում՝ յուրաքանչյուր թեմա, որ մտնում է այս կամ այն ընդհանուր թեմատիկայի մեջ, սկզբում ունի հարցերի այն ամբողջությունը (իբրև *հիմնահարցեր*), որն իր լուծումն է գտնում բուն շարադրանքում: Իսկ վերջում նշվում է երկու կարգի գրականություն՝ *հիմնական* և *լրացուցիչ*, որ ընձեռում է ավանդականի և նորագույնի միասին օգտագործման հնարավորություն՝ լեզվի մասին գիտության մեջ առավել մասնագիտանալու նպատակով: Երբեմն շարադրանքի տողատակում տրվում են ուղղակի կամ համեմատելի հղումներ՝ նորմատիվ կամ տեսական գրականությանը, որն ինքնուրույն աշխատանքի աղբյուր կարող է լինել:

Ձեռնարկն ունի երկու բաժին, առաջինում երկու թեմատիկա՝ «Լեզվաբանության առարկան և խնդիրները» և «Լեզվի հիմնական բնութագրերը», իսկ երկրորդում չորս՝ (ավանդական անվանումով) «Հնչյունաբանություն», «Բառագիտություն», «Ձևաբանություն» և «Շարահյուսություն»՝ իրենց առանձին թեմաներով, և ըստ անհրաժեշտության բերվում են գծապատկերներ (թվով՝ 17):

Հայոց լեզվի պատմական ուսումնասիրության արդի խնդիրներ (գիտական հոդվածների ժողովածու), ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2020, 227 էջ: Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտը գիտական արտադրանքի հրապարակման առումով, կարելի է ասել, չի զիջում ակադեմիական մյուս ինստիտուտներին: Հիշյալ ժողովածուն, որ լույս է տեսել ՀՀ ԳԱԱ հայագիտական ուսումնասիրությունները ֆինանսավորող համահայկական հիմնադրամի օժանդակությամբ, ունի լայն ընդգր-

կում, էջեր է հատկացրել ինստիտուտի, այլև ուրիշ հաստատությունների ուսումնասիրողների աշխատանքներին:

Առանձին ուշադրության առարկա են հայերենի ներքին կողմին վերաբերող աշխատանքները. վերջինիս բարբառներում, գրական հուշարձաններում լեզվական նյութի վերաբերյալ բառաքննական-բառագործածության առանձին հարցերի լուծումն ունի այն նշանակությունը, որ ավելի մեծ հնարավորություն է ստեղծվում լեզվի պատմության ամբողջացման համար:

Հայերենի բառաքննության և ստուգաբանության հարցերը այս ժողովածուի ոչ պակաս կարևոր մասն են, թերևս դժվարին մասը՝ գիտական ապարատի գործադրման իմաստով: Առաջ են քաշվում Հ. Աճառյանի և Գ. Ջահուկյանի այդ բնույթի աշխատություններում (Հյուբշմանից և Մեյեից հետո) տեղ գտած բառաքննական լուծումների վերանայման առաջարկներ, որը տեղին է, բայց ոչ անառարկելի, որովհետև նախ՝ դա արվում է առանց հինանատոյիական, թոխարական և այլ լեզուների տվյալների, գրեթե չեն բացատրվում հնչյունական հնարավոր նոր անցումների մեխանիզմները, դրանց գործառության ժամանակագրությունը, այլև անհայտ են մնում գրավոր և նախագրային շրջաններում հայերենի և մյուս (ցեղակից և այլ) լեզուների առնչությունների բնույթը և տեմպերը:

Ուշագրավ հոդվածներ են նվիրված լեզվի պատմության, նրա բառապաշարի քննության և ստուգաբանության, բարբառների, այլև անվանաբանության, վավերագրության, տերմինաբանության հարցերին, որոնց լուծումը կամ առաջադրումը, անշուշտ, ձեռքբերում է հայերենագիտության բնագավառում: Դրանք ժողովածուի հիմնական և ամենաուշագրավ մասն են, դրանցում կա հայերենի գիտական ուսումնասիրության արդյունք:

Նշենք նաև, որ ժողովածուն լույս է տեսել ակնհայտ թերացումներով, որ թերևս հետևանք է հապճեպ հրատարակման: Հոդվածներից մի քանիստում կան ակնհայտ շեղումներ թեմայից, ծավալի անհարկի ուռճացում, տողատակերի և այլ տեղերի ավելորդություններ, շարադրանքի այնպիսի մասեր, որոնք կապ չունեն լեզվագիտական, առավել ևս հայերենագիտական ոլորտի հետ: Հոդվածներում գիտական ապարատի

անճշտությունը, անմիակեպ դրվածքը թողնում են տարակուսելի տպավորություն. կան գրականության հղումների, մեջբերումների, ձևակերպումների սխալներ և այլն: Տարօրինակ է նաև այն, որ այս անգամ ևս (հմմտ. «Ջահուկյանական ընթերցումներ (գիտական հոդվածների ժողովածու)», Ե., ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2019, էջ 222) ժողովածուի վերջում՝ բովանդակության ցանկում, նշվում է՝ «Խմբագրական խորհուրդը պատասխանատու չէ հոդվածներում առկա ոճական և իմաստային վիճելի ձևակերպումների համար»:

Հայերենի բնագավառում ակադեմիական յուրաքանչյուր գրավոր խոսք անպայման պիտի լինի պատշաճ մակարդակով՝ թե՛ բովանդակության և թե՛ հրատարակման առումով:

«Նոր բառեր» (Ե պրակ), ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2020, 176 էջ: Լույս է տեսել Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի բառարանագրության բաժնի աշխատակիցների հեղինակությամբ (Ա. Ս. Գալստյան, Ս. Ա. Գալստյան, Ֆ. Ա. Հակոբյան. Գ. Կ. Հովսեփյան. Ա. Հ. Մուշեղյան, Ա. Գ. Սահակյան) հիշյալ վերտառությամբ շարքի հերթական պրակը, որը ներառում է 1510 նոր բառ:

Նախ՝ միանգամայն օրինակելի է այն, որ նորաստեղծ այդ բաժինը իր փոքրաթիվ կազմով արդեն մի քանի տարի է, ինչ արդյունավետ աշխատանք է ծավալում արդի հայերենի բառապաշարի բառարանային մշակման ուղղությամբ:

Առանձնապես վերջին տասնամյակների մեր իրականությունը, բնականաբար, հազեցած է գրավոր խոսքի մեջ նոր բառերի և եղած բառերի նոր իմաստների (տեղին կամ անտեղի) գործածությամբ: Նման պարագայում այս բաժինը (ղեկավար Ա. Ս. Գալստյան) մեզանում թերևս միակն է, որ ամենօրյա եռանդ և մասնագիտական հմտություն է ի սպաս դնում նման միավորների հավաքման, բառարանային մշակման, լույսընծայման գործին:

Բառարանն ընդգրկում է 1510 բառ և իմաստային գործածություն: Բառահոդվածները ներկայացվում են իրենց իսկ հեղինակների մշակած

սկզբունքներով (քերականական նշումներ, բառի տվյալ իմաստի ընդգծում՝ ըստ բնագրի, այլև բերվում են համապատասխան օրինակ կամ օրինակներ՝ կից գրավոր աղբյուրի (գրականության) էջի նշումով: Նկատենք, որ նման բառերը հիմնականում ներկայացվում են եզակի կիրառությունների հիման վրա, չեն հանդիպում հրապարակի վրա եղած բառարաններում՝ անկախ վերջիններիս բնույթից և ծավալից. հմմտ. *Իմաստաբեռ*, ած. Մտքերով ծանրաբեռնված: Մեր երկրում էլ չի լսվում նրանց ահեղ մոնյունը, հանդարտ, իմաստաբեռ քայլերն էլ չկան մեր փղերի (ԱԱ, էջ 62. իմա՝ Ա. Ափինյան, Արդի գրականություն, Ե., 2010): Այս կետում, թերևս, հարկ կա հեղինակների ուշադրությունը հրավիրելու նյութի բառագիտական ուսումնասիրման անհրաժեշտության վրա. օրինակ՝ այդ նյութի շուրջ զեկուցել գիտական կոնֆերանսներում, գրել և լույս ընծայել հոդվածներ՝ գիտական հանդեսներում և այլն: Հանդիպում են նոր բառեր, որոնք կա՛մ իմաստով, կա՛մ կազմությամբ ճիշտ չեն (օր.՝ *այրահատիկ*, *հախուռնորեն* և այլն), ուստի պիտի քննության և գնահատության առարկա դառնան հայերենի բառագիտական նորմի տեսանկյունից:

Գիրքը, ինչպես նախորդ պրակների դեպքում է եղել, ունի համառոտագրությունների, օգտագործված աղբյուրների (գրքեր, ամսագրեր, հանդեսներ, բառարաններ և այլն) ցանկեր, որոնք անհրաժեշտ են բառի բնագրային գործածության հավաստիության տեսանկյունից:

Նման բառարանի պարբերական կազմումը և հրապարակումը լիովին արդարացվում են հայերենի նորագույն բառապաշարի բառագիտական-բառարանագրական արժևորման տեսանկյունից: Ուստի կարելի է ասել, որ հեղինակները մեծ գործի են ձեռնամուխ եղել հայ բազմադարյան բառարանագրության ներկայիս շրջանում, որ պատիվ կբերեր ամեն մի նվիրյալ ուսումնասիրողի:

Վ. Գ. Հ.